

„TUŽME SE!“ – ZÚČASTNENÉ POZOROVANIE OSLAVY STOROČNICE ČESKOSLOVENSKA NA VŠESOKOLSKOM ZLETE

Participatory Observation of the Celebration of Czechoslovakia's Centenary at the All-Sokol Rally (“Let's Get Stronger!”)

ZUZANA BEŇUŠKOVÁ

DOI: <https://doi.org/10.2478/se-2019-0020> © Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV
© 2019, Zuzana Beňušková. This is an open access article licensed under the Creative Commons

Prof. Zuzana Beňušková, PhDr., CSc., Ústav etnológie a sociálnej antropológie SAV v Bratislave, Klemensova 19, 813 64 Bratislava; e-mail: zuzana.benuskova@savba.sk

The aim of this paper is to present the form of celebration of the 100th anniversary of the Czechoslovak Republic. The physical culture association Sokol played an important role in the foundation of the republic and became part of the Slovak civil associations scene in 1918. The XVIth All-Sokol Rally (Všesokolský zlet) in 2018 was one of the official events dedicated to the celebration of Czechoslovakia's anniversary. For this occasion, the Slovak-Czech piece of motion music „Spolu“ (“Together”) was composed. Based on participatory observation of the rehearsals in the role of a trainee, as well as interviews with the author of the music and observations at the All-Sokol Rally, I have explored the symbolism of the celebration and reflected on the participation of Slovak women in this event.

Key words: 100 years of Czechoslovakia, feast, symbolism, Sokol organisation, All-Sokol Rally

Kľúčové slová: 100 rokov Československa, sviatok, symbolika, organizácia Sokol, všesokolský zlet

How to cite: Beňušková, Z. (2019). „Tužme se!“ – zúčastnené pozorovanie oslavy storočnice Československa na všesokolskom zlete. Slovenský národopis, 67(3), 351–363, <https://doi.org/10.2478/se-2019-0020>

Sté výročie významnej historickej udalosti, akou bol vznik nového štátu na mape Európy – Československa – v roku 1918, vyvolal celý rad podujatí konaných počas jubilejného roka 2018. Niektoré z nich sa dostali medzi oficiálne súčasť osláv tohto výročia – aj s účasťou štátnych reprezentácií Česka a Slovenska.¹ Takouto súčasťou bol aj XVI.

¹ Všesokolský zlet v rámci osláv 100. výročia založenia Československa bol pre Slovensko okrajovým podujatím, avšak v Čechách bolo toto podujatie zaradené medzi viaceré kľúčové slávnostné podujatia, pozri napríklad <http://www.e-vsudybyl.cz/archiv/ceska-republika-slavi-sto-let-4272/>, pozri aj <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2415481-telo-tuz-vlast-oslavuj-sokol-se-chysta-na-ste-narozeniny-ceskoslovenska>.

všesokolský zlet², ktorý sa konal 1. – 6. júla 2018 v Prahe. Toto podujatie bolo z kultúrno-antropologického hľadiska zaujímavé hneď v niekoľkých dimenziách. Participovali na ňom aj Slováci aj Česi v rôznych úrovniach – od štátnych reprezentácií až po radových cvičencov na štadióne, členov telovýchovných jednôt Sokol, ktoré majú v oboch krajinách rôznu tradíciu a významnosť. Len na málo podujatiach venovaných oslavám výročia sa priamo stretli Česi a Slováci v takom početnom zastúpení ako práve na tomto. Slávnostné podujatie malo vyjadriť vzťah dvoch etníc so spoločnou historickou skúsenosťou. Už samotné konanie zletu, ktorý sa koná pravidelne každých šesť rokov, je pre Sokol sviatočnou udalosťou. Tým, že XVI. všesokolský zlet bol venovaný stému výročiu založenia Československa, sa dve významné udalosti zlúčili a tento zlet získal nový rozmer sviatočnosti.

K napísaniu tohto reportu ma inšpirovala možnosť zapojiť sa do návniku jednej z hromadných pohybových skladieb XVI. všesokolského zletu a zúčastniť sa na samotnom zlete v Prahe, teda možnosť byť pozorovateľkou z pozície radovej účastníčky. Mimoriadna bola aj možnosť celú prípravnú fázu, ako aj samotné podujatie absolvovať s osobnosťami, ktoré boli v pozícii autoriek skladieb a spoluorganizátoriek slovenskej účasti, a tak získať niektoré informácie, ktoré radový účastník nemusel vnímať. Na základe zúčastneného pozorovania je cieľom tohto príspevku priblížiť kontexty vzniku jedinečnej slovensko-českej pohybovej skladby, analyzovať jej symboliku a reflexiu participácie Slovienek a Čechov na jej návniku a prezentácii v Prahe v kontexte medzinárodného stretnutia organizácií Sokol z celého sveta.

V oboch krajinách bolo samotné výročie vzniku spoločného štátu poňaté značne odlišne, s akcentmi na iné historické momenty tejto histórie.³

TELOVÝCHOVNÁ ORGANIZÁCIA SOKOL A VŠESOKOLSKÉ ZLETY

Sokol, presnejšie Česká obec sokolská (ČOS), ktorá jednoty Sokol v Čechách združuje, je najvýznamnejšou českou telovýchovnou organizáciou, v súčasnosti má v Českej republike okolo 160 000 členov a je výrazne podporovaná štátom.⁴ Vznikol roku 1862 a niesol v sebe osvetové myšlienky, aj ideu boja za národné záujmy Čechov, ktorí žili v nemeckom obklopení. Dôležitou súčasťou snáh odlíšiť sa od nemeckých spolkov bolo vytvorenie vlastného kroja a spolkovej vlajky. Vlajky si začali vytvárať aj jednotlivé sokolské organizácie. Už v čase pôsobenia zakladateľa Sokola Miroslava Tyrša sa zaužíval pozdrav Nazdar, tykanie a oslovenie bratří. Ženy – sestry sa do aktívnej telovýchovnej činnosti zapájali až od roku 1895 (Jagošová, 2017: 8). Dosiaľ sa tradujú sokolské heslá

2 Zlet znamená stretnutie príslušníkov Sokola z rôznych krajov alebo krajín.

3 Rozdiel bol v dátume slávania sviatku – v Čechách sa oslavoval vznik Československa 28. 10. 2018, na Slovensku 30. 10. 2018, na výročie Martinskej deklarácie.

4 Počas prvej svetovej vojny vyvíjali členovia Sokola aktivity smerujúce ku vzniku Československa doma aj v zahraničí. Tí, ktorí pôsobili na frontoch aj v zázemí v zahraničí, sa aktívne podieľali na vytvorení československých légii. Predseda ČOS, Josef Scheiner, bol jedným zo zakladateľov domácej odbojovej organizácie. tzv. Maffie. Táto stála na dôsledne protirakúskych a prodohodových pozíciách. Organizovanosť českých Sokolov a ich angažovanosť za české záujmy bola využitá hneď po vzniku Československa na sklonku jesene 1918. Mnohí členovia Sokola zároveň patrili medzi legionárov, takže mali vojenské skúsenosti. D. Luther uvádza, že legionári, sokoli a armáda sa v Bratislave zúčastňovali na takmer každom verejnom zhromaždení v unifórмах alebo bez nich, no s odznakmi a zástavami (Luther, 2018).

„Za národ, drahou vlast!“, „Co Čech, to Sokol!“, „Vlasti služ, tělo tuž!“, „Kupředu, zpátky ni krok!“, „V zdravém těle zdravý duch!“, „V mysli vlast, v paži sílu!“, „Jedinec nic, celek vše!“, „Ni zisk, ni slávu!“, vrátane najčastejšie používaného: „Tužme se!“ (Perutka, 1973: 31).

Vznik Československej republiky roku 1918 umožnil zakladanie sokolských organizácií na Slovensku. Prvú sokolskú telocvičnú jednotku založili v Skalici už 10. 11. 1918. Sokolské organizácie vznikali po celom Slovensku v mestečkách a väčších obciach, najmä pod vplyvom Čechov, ktorí prišli ako štátni zamestnanci do slovenských miest, kde budovali telocvične – sokolovne. Do mestského prostredia po vzniku ČSR priniesli Česi organizované športovanie. Sokolské organizácie sa združovali do tzv. sokolských žúp.⁵

České sokolské organizácie prišli aj s tradíciou hromadných telovýchovných vystúpení. Zlety reagovali na spoločenské dianie, tešili sa podpore československej vlády. Národné zhromaždenie v roku 1952 však prijalo nový zákon o organizácii telesnej výchovy na princípe štátneho riadenia, čím bola ukončená vedúca úloha Sokola a premenovaný bol na Dobrovoľnú športovú organizáciu Sokol (DŠO Sokol). Sokoli usporadúvali zlety aj v zahraničí. Na zlete v Paríži 1990 sa zúčastnili aj skupiny z Československa. Po roku 1989 sa opäť obnovila Československá obec sokolská. Po rozdelení republiky – od roku 1993 – vznikla Česká obec sokolská (ČOS) a Sokol na Slovensku. Vnútri Sokola na Slovensku však nastali rozkoly. V roku 2011 sa vyčlenila novozaregistrovaná Sokolská únia Slovenska (SÚS)⁶ vedľa ostávajúceho Sokola, takže na Slovensku existujú súčasne dve sokolské organizácie.

XVI. VŠESOKOLSKÝ ZLET

Konaniu všesokolského zletu spojeného s oslavou 100. výročia republiky predchádzalo slávnostné zasadnutie ČOS v pražskom Karolíne, a to aj za účasti slovenského veľvyslancu Petra Weissa. Samotný XVI. všesokolský zlet sa konal v Prahe 1. – 6. júla 2018. Vyvrcholením boli hromadné telocvičné vystúpenia na športovom štadióne.

Zletový týždeň otvoril tradičný sprievod okolo 10.000 sokolov centrom Prahy za zvukov kapiel. V Prahe bola odklonená doprava a pochod sokolov z celého sveta bol divadlom pre Pražanov aj návštevníkov českej metropoly. V sprievode boli cvičenci v úboroch svojich skladiieb alebo rovnakých tričkách či bundách, ktoré vyjadrovali ich jednotu. Po sprievode sa – prednostne pre účastníkov zletu – konala v Chráme svätého Víta na Hradčanoch slávnostná omša spojená s prehliadkou chrámu. V Národnom divadle sa v prvý deň zletu konalo slávnostné otvorenie podujatia pod názvom „Kde domov můj“ a predstavenie hry Naši furianti v podaní ochotníckych divadelníkov Sokola. Organizované skupiny sa mohli zúčastniť na prehliadke Národného divadla. Súčasťou sprievodných programov počas týždňa boli aj vystúpenia speváckych zborov a folklórnych súborov v areáli Národného divadla. V prvý deň zletu sa v neskorých večerných hodinách konal tradičný nočný výstup na Petřín.

Výstavu o histórii Sokola pod názvom „Ni zisk, ni slávu!“ pripravila ČOS spolu s Národným múzeom v Tyršovom dome⁷. Na paneloch pod holým nebom na Kampe bola

5 Podrobnejšie o histórii Sokola som sa zmienila v štúdií Masovej cvičenia za socializmu ako ľudová zábava a nástroj politického marketingu (Beňušková, 2012).

6 SÚS si svoj 1. sokolský zlet zorganizovala v roku 2017 v Gajaroch.

7 Budovu na Malej strane, tzv. Michnův palác, kúpila ČOS roku 1921 a prerobila ho na Tyršov dom – sídlo Sokola (Roubal, 2016).

Schéma nástupu na sprievod zahraničných delegácií Sokola svedčí o ich pestrom zahraničnom zastúpení (XVI. všesokolský slet.). Zdroj: Grafický manuál XVI. všesokolský slet. <https://drive.google.com/drive/folders/0B-28M4QfqrVqWkhlUTBmSVNHLUK>.

vodu a týchto vystúpení sa všesokolský zlet dostal do povedomia návštevníkov Prahy.⁹

V duchu tradície prvorepublikových sokolských zletov a neskôr československých spartakiád mali cvičenci a cvičenky v Prahe bezplatnú hromadnú dopravu. Svoju príslušnosť ku komunite cvičencov preukazovali kartou – elektronickou čítačkou zavesenou na šnúre na krku. Počas týždňa zletu sa vytváral akýsi pocit spolupatričnosti ľudí označených jednotnými kartičkami, ktorí si ochotne radili v pohybe po Prahe či v iných situáciách.

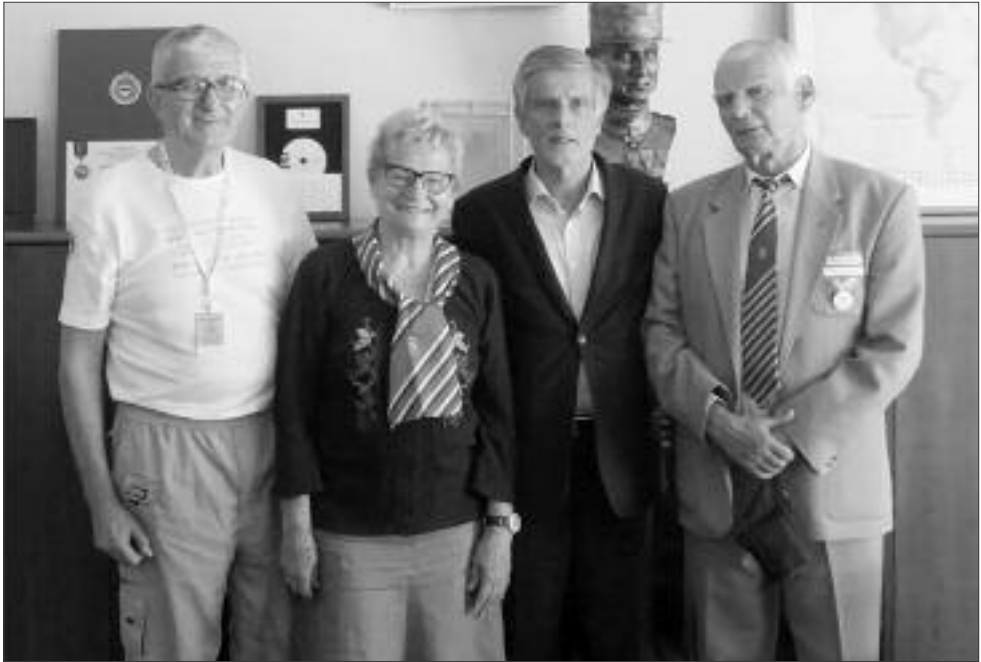
Tretí zletový deň bol ukončený veľkým športovým galaprogramom v O2 Aréne s názvom „Sokol Gala“. Komponovaný program ukázal šírku aktivít Sokola – od masovej telesnej výchovy až po výchovu vrcholových športovcov. V programe účinkovali aj zahraničné skupiny a jednotlivci – zo Srbska, Dánska a USA. Prednostne bol určený pre účastníkov zletu, vysielala ho v priamom prenose aj Česká televízia. Pod stropom O2 arény dominovali nápisy symbolizujúce prítomnú udalosť: „1918 – 100 – 2018 Spoločné stololetí“. Aj úvodné slová moderátora boli upriamené na sté výročie republiky, avšak len českej: *Dnešní večer a vlastně veškeré dění 16. všesokolského sletu je součástí osláv sta let republiky. Možná, že*

8 Slovinsko, Chorvátsko, Dánsko, Bielorusko, Švajčiarsko, Kanada, Rakúsko.

9 Kompletný program je na webovej stránke <https://slet.sokol.eu/program-sletoveho-tydne/>.

ďalšia výstava s názvom „Pod sokolskými prapory“ – organizovaná Úradom vlády ČR v spolupráci s Vojenským historickým ústavom v Prahe. Na ôsmich paneloch priblížila príbeh 156 rokov trvania Sokola, ktorý označila za „príbeh boja za samostatný demokratický štát Čechov a Slovákov“. Výstavné panely len stručne spomenuli Slovensko v rámci pomocných akcií Sokolov bezprostredne po vzniku Československa.

Súčasťou XVI. všesokolského zletu bol celý rad podujatí na rôznych miestach Prahy. Na Malostranskom a Staromestskom námestí boli pódia venované programom sprevádzajúcich podujatie, najmä pódiových a tanečných skladieb skupín cvičencov z rôznych krajín.⁸ Ďalšie pódium, kde sa konali workshopy a animačné aktivity, bolo v Prahe 10 pri obchodnom komplexe EDEN, bezprostredne susediacom s vynoveným štadiónom Eden Aréna (predtým Slávia), na ktorom sa cvičenia všesokolského zletu konali. Na viacerých miestach Prahy sokolské ochotnícke bábkové divadlá hrali hry pre deti. Najmä prostredníctvom sprievodu a týchto vystúpení sa všesokolský zlet dostal do povedomia návštevníkov Prahy.⁹

Prijatie delegácie Sokolskej únie Slovenska u veľvyslanca SR v Českej republike. Foto: M. Ďurech, 2018

*víc než kdy jindy, je zcela na místě začít českou státní hymnou. Slovenská hymna tu ne-
odznela. Slovensko na programe spomenuté nebolo, ani neparticipovalo.*

Počas zletového týždňa prijal na slovenskom veľvyslanectve v Prahe zástupcov So-
kolskej únie Slovenska veľvyslanec P. Weiss.

HROMADNÉ VYSTÚPENIA A SPRIEVODNÉ RITUÁLY

Podujatím, na ktoré sa cvičenci pripravovali približne dva roky, boli hromadné vystú-
penia skladieb. Účinkovalo v nich cca 15 000 cvičencov a počas dvoch programov bolo
v hľadisku očakávaných do 20 000 divákov. Úvodný ceremoniál prvého dňa a záverečný
ceremoniál druhého dňa tvorili dramaturgicky jeden celok.

PRVÝ PROGRAMOVÝ DEŇ A ÚVODNÝ CEREMONIÁL – 5. 7. 2018

Dôležitou rekvizitou všetkých podujatí sokolského zletu boli zástavy. Na úvod ceremoniálu
v športovej Eden Aréne boli slávnostne prinesené a vztyčené tri vlajky, najvyššie Českej
republiky, vpravo nižšie Slovenskej republiky a vľavo najnižšie Českej obce sokolskej. Ce-
remoniál otvorili štátne hymny ČR a SR. V slávnostnom príhovore bolo zdôraznené sé
výročie založenia spoločného štátu Čechov a Slovákov. Krátke poetické vsuvky, v ktorých
sa striedala čeština so slovenčinou, končili slovami *Od Tatier až k Šumave a od Dunaja
k Vltave si bratia ruky podajú otčine ku sláve!* Na trávnatú plochu štadióna prišli na koňoch
postavy symbolizujúce M. R. Štefánika, T. G. Masaryka a M. Tyrša. Na plochu nastúpilo

Sprievod sokolov Prahou. Foto: M. Ďurech, 2018

mnoho vlajkonosičov v sokolských uniformách alebo cvičebných úboroch. Funkcia opatrovateľa vlajky je v českých sokolských organizáciách tým vážnejšia, čím je vlajka staršia. Na ploche boli aj historicky významné zástavy, ktoré Sokolom venovali prezidenti Masaryk a Beneš. Na úvodnom ceremoniáli ladenom do modro-bielo-červenej farby sa zúčastnilo asi 2000 osôb, čo bolo viac, než mala najpočetnejšia skladba v Programe (1500 cvičencov). Po cca 20-minútovom úvode sa začal program skladbou sokolských senioriek a seniorov, nazývaných aj „verná garda“, ktorá údajne od roku 1994 nechýbala na žiadnom zlete. Prvý deň bol ukončený československou skladbou „Spolu“.

DRUHÝ PROGRAMOVÝ DEŇ A ZÁVEREČNÝ CEREMONIÁL – 6. 7. 2018

Druhý programový deň sa začal slovenskou piesňou *Najkrajší kút v šírom svete...* v podaní Petra Dvorského, na ktorú tancoval na ploche baletný pár. Program hromadných vystúpení začala posledná skladba z predchádzajúceho dňa – československá skladba „Spolu“. Odchod cvičeníek a cvičencov zo štadióna bol v rytme slovenského čardáša. V záverečnom ceremoniáli nastúpili na plochu cvičenci vytvárajúci československú trikolóru a vlajkonosiči sňali zo žrdí vlajky. Odniesli aj 16 zástav krajín zúčastnených na XVI. všesokolskom zlete. Následne prišli na plochu na koňoch alebo pešo postavy z českej histórie a literatúry – sv. Václav, Ján Žižka z Trocnova, Miroslav Tyrš, Jan Amos Komenský, Karol IV. – každý mal svoj sprievod z cvičencov. Na záver vystúpila do popredia postava znázorňujúca kňažnú Libušu. Libuša symbolicky patetickým hlasom odkázala: *Ať hned se stane cokoli, můj drahý národ český neskoná, on nikdy neskoná, on všechny hrůzy pekla slavně překoná.* Záverečné slovo patrilo starostke ČOS. Svoj pre-

Sprievod sokolov Prahou. Foto: M. Ďurech, 2018

jav ukončila tradičným pozdravom: *Sestry a bratři, nazdar*, odpoveď hľadiska znela: *Zdar*.

Záverečný program zletového týždňa sa konal v Tyršovom dome, kde bol kultúrny program a tančiareň.

Počas celého týždňa platili v športovom areáli Eden Aréna prísne bezpečnostné opatrenia, vstupovalo sa len cez turnikety na elektronické kartičky. Tie umožňovali vstup do hromadných šatní, kde si cvičenci počas cvičenia nechávali svoju batožinu s dokladmi i peniazmi. Cvičenci si mohli v areáli aj mimo neho zakúpiť rôzne suveníry a publikácie o Sokole.

SLOVENSKO-ČESKÁ HROMADNÁ POHYBOVÁ SKLADBA „SPOLU“

Účasť Slovenska na XVI. všesokolskom zlete spočívala predovšetkým v autorskej spolupráci a cvičení jedinej slovensko-českej pohybovej skladby s príznačným názvom „Spolu“.¹⁰ Skutočne spolu ju autorsky vytvorili Slovenky aj Češky a takisto ju spolu cvičilo 240 žien zo Slovenska aj 192 žien z českých sokolských jednôt. Na Slovensku sa do cvičenia zapojili ženy vo veku od 12 do 78 rokov prevažne zo západoslovenského kraja. V skladbe účinkovalo aj 144 mužov, ktorí boli výlučne z Čiech. Účinkovalo aj niekoľko členiek Sokola zo Švajčiarska.

Autoriek skladby „Spolu“ bolo viac, každá zodpovedala za jednu z troch základných

¹⁰ Skladbu je možné vzhliadnuť na <https://www.youtube.com/watch?v=99a3hQELfbs>, aj na <https://www.youtube.com/watch?v=x-48mDdZJeY>

Tričko skladby „Spolu“, Praha. Foto: Z. Beňušková, 2018

časť skladby.¹¹ Slovenská autorská dvojica vytvorila tretiu a zároveň záverečnú časť skladby, čím v prípade prvého programového dňa, keď táto skladba bola posledná v poradí, vytvorila aj celkové finále programu. Aj to skladbu predurčovalo, aby bola veľkolepá, emotívna, výrazovo silná. Ústrednou myšlienkou skladby sa stali rozchody a spájania oboch republík. Primerane tejto myšlienke bola zvolená hudba celej skladby. Jej prvá časť bola v polkovom štýle na nostalgickú pieseň Škoda lásky v podaní Karla Gotta. Druhá časť v štýle aerobiku sa cvičila na skladbu Zrkadlo od Jaromíra Vejvodu v podaní Karla Černocho, táto skladba sa končí symbolicky zvukom rozbitého skla – rozpadu. Upokojením a postupným rozvinutím témy do pompézneho finále bola tretia časť skladby na hudbu piesne známej pod názvom Ná, ná, ná skupín No Name (slovenskej) a Chinaski (českej). Text piesne je príbehom priateľov – Čecha a Slováka, ktorí nadväzujú na priateľstvá svojich českých a slovenských rodičov a tešia sa na vzájomnú návštevu v rozdelenom Československu. Skladba je striedavo v českom a slovenskom jazyku, známa je z českých a slovenských médií, ideovo silný je jej refrén zdôrazňujúci pokojné rozdelenie Československa v roku 1993 formou dohody:

*Dodnes sa diví celý svet,
jak se dá rozejít bez krve, naposled a poprvé,
málokto vrátil by to späť,
dneska jsme každý vlastním pánem,
za to díky, čus a ámen...*

¹¹ Za Slovensko sa pod skladbou podpísala Emília Fialová a jej dcéra Darina Kučerová. S návrhom na spoluprácu skúsenú E. Fialovú osobne oslovilo vedenie ČOS, pričom projekt bol pripravovaný programovo a cielene k 100. výročiu založenia Československej republiky (-red- Spolu).

Sokolka z Bratislavy. Foto: Z. Beňušková, 2018

Prejav príslušnosti k Sokolskej únii Slovenska, Košúty. Foto: Z. Beňušková, 2018

Skladba mala svojím obsahom zdôrazniť priateľský vzťah Čechov a Slovákov. Myšlienkovým posolstvom bola prispôsobená aj farebnosť úborov: základ tvorila svetlomodrá, avšak všetky ženy mali ukryté „krídelká“ (rukávce) v troch farbách – bielej, červenej a tmavšej modrej, ktoré v príhodnej chvíli rozvinuli a vo zvyšnej časti skladby táto československá trikolóra dotvárala choreografiu. Prekvapením pre divákov, ale aj pre slovenské cvičenky, ktoré sa s mužskou zložkou skladby stretli až v Prahe, bol záverečný nástup mužov so zrolovanými zástavami, keď z okrajov štadióna vbehli do jeho stredu, vytvorili kruh s pyramídou z tiel a tí, čo stáli navrchu, viali rozprestretými veľkými československými zástavami. Záver skladby bol patetický, avšak v danej situácii mimoriadne pôsobivý – obzvlášť počas prvého večera, keď tvoril záver a vyvrcholenie celého programu. V druhý programový deň bola skladba zaradená v popoludňajšom programe ako prvá a mala navodiť atmosféru celého nasledujúceho programu.

Oba programy snímala a v priamom prenose vysielala Česká televízia. Reprízovala ich na ČT sport a sú dostupné i na internete.

SLOVENSKO VERZUS ČESKO – VÝSLEDOK POZOROVANÍ

Pri záverečnej analýze pozorovaní som sa zamerala najmä na odlišné vnímanie symboliky Slovenkami a Češkami v súvislosti so XVI. všesokolským zletom v Prahe. Keďže Slovensko nemalo mužské zastúpenie na hromadných skladbách a v Čechách tiež dominovali počtom ženy, objektom môjho pozorovania boli ženy. Je zjavné, že slovenské cvičenky, aj keď niektoré pochádzali z rodín s viacgeneračnou sokolskou tradíciou a samé sú už členkami Sokola desiatky rokov, len ťažko môžu cítiť hĺbku sokolských tradícií splyvajúcich s českým vlastenctvom. Pozícia Sokolskej únie Slovenska, či Sokola na Slovensku

Sokolské heslá na štadióne Eden. Foto: Z. Beňušková, 2018

je skôr okrajová, sokolské symboly vnímame skôr ako historické prežitky. Napríklad v bratislavskej Sokolovni sa nachádza stará sokolská vlajka, dosť špinavá a zodratá. Namiesto toho, aby bola ako historický relikv s pietnou úctou ošetrovaná, dali vyrobiť novú. Slovenky sú zamerané skôr na prítomnosť a budúcnosť ich Sokola, ktorú vidia v spoločnej účasti na prehliadkach hromadných pódiových skladieb v zahraničí. Na rozdiel od Slovenska Českej obci sokolskej patrí aj v súčasnosti významné miesto na poli telovýchovnom aj vzdelávacom a v Čechách má obrovskú spoločenskú, ba aj finančnú podporu.

Symbolika odevu

Aktivity uzavretejších kolektívov v súčasnosti často reprezentujú spoločné odevné prvky. Nejde len o cvičebné úbory a rekvizity, ktoré prezrádzali už počas skúšok príslušnosť k hromadnej skladbe. Ide aj o civilné oblečenie, ktoré uľahčovalo rozpoznávanie členov skupiny v dave, či v meste medzi ľuďmi. Azda každá skupina cvičeníek takéto prvky mala, aj keď to boli len jednotné ruksaky alebo čiapky so šiltom. Naplno sa tieto prvky uplatnili počas sprievodu mestom. Slovenky mali v prvom rade potrebu prezentovať, že sú zo Slovenska – formou nápisu Slovakia, štátneho znaku či čičmianskych vzorov. Až v druhom pláne priznávali príslušnosť k lokalite, kde sídli ich sokolská jednota, prípadne mali univerzálny názov Sokolská únia Slovenska (čím sa zámerne odlišili od Sokola na Slovensku). Na rozdiel od nich Česky nemali potrebu oznamovať na odevu, že sú z Českej republiky, napokon, boli vo svojej krajine ako „domáce“, ale dôležitá bola príslušnosť k Sokolskej župe, či obci, v ktorej ich jednota sídli. Z českej dielne sa objavili aj tričká 100 let republiky (myslené je Českej republiky), ale aj tričká s mapou Československa a nápisom Spolu – v zmysle spoločného štátu aj pohybovej skladby. Tieto „integračné“ tričká však boli voči „separačným“ v minimálnom zastúpení.

Predaj suvenírov a publikácie o sokolských krojoch v športovom areáli Eden. Foto: Z. Beňušková, 2018

Počas spoločnej skladby dochádzalo k priamemu kontaktu príslušníčok oboch krajín najmä pri nástupe na skladby. Neskôr na štadióne sa rôzne prúdy rozdelili tak, že každá skupina cvičila relatívne izolovane. K opätovnému spojeniu došlo pri odchode zo štadióna, čiastočne v šatniach, čo boli príležitosti na vyjadrenie si vzájomných sympatií.

Symbolika reči

V súlade so sokolskými tradíciami boli pri každom ceremoniáli či nástupe cvičencov prítomní oslovení ako sestry a bratia. Toto oslovenie udržiava staršia generácia aj českí funkcionári Sokola. Pre mladších účastníkov a tiež pre Slovákov bolo takéto oslovenie skôr úsmevné. Slovenská účastníčka spomínala, že keď jej prvýkrát prišiel e-mail s podpisom „sestra XY“, pobavene zavolała v práci svoje kolegynę, aby sa na to prišli pozrieť. Súčasťou nástupov a úvodných pozdravov bol aj tradičný sokolský pozdrav „Nazdar“, odpoveď „Zdar“. Staršia generácia na Slovensku si pamätá tento pozdrav z úvodu hodín telesnej výchovy, ale zakričať Zdar sa niektorým zdalo neprirodzené. Ako ďalší prežitok z čias minulých bol tiež vnímaný povel (cvičienky a cvičenci) POZOR!, ktorý od zániku československých spartakiád zostal na Slovensku skôr súčasťou vojenského prostredia. Každopádne pri virvare úvodných nástupov pred cvičením bolo takéto zdisciplinovanie rozprávajúcich sa nastúpených cvičeníek a cvičencov účinné.

Symbolika hudby

Veľmi citlivo, v kontexte 100. výročia vzniku republiky, cvičenky zo Slovenska vnímali narábanie so štátnou hymnou, teda štátnym symbolom. Kriticky sa vyjadrovali k absencii slovenskej hymny pri programe Sokol gala v O2 Aréne, ale naopak, so sentimentom

tom spomínali zážitok z Chrámu sv. Víta, kde omšu otvorili pôvodnou českou a slovenskou hymnou. Akceptovali však aj súčasnú slovenskú hymnu, ako i slovenské skladby počas oboch programov hromadných vystúpení. Vysoko ocenili, že druhý programový deň sa začal skladbou *Najkrajší kút v šírom svete* v podaní P. Dvorskeho.

Stráženie si „svojho“

Počas nácvičiek skladby „Spolu“ dochádzalo ku koordinačným poradám medzi českými a slovenskými autorkami skladby. Vždy, keď prišli z Čiech informácie, že niečo treba zmeniť, niektoré Slovenky boli znepokojené a žiarlivo strážili, či slovenská časť skladby zostane slovenská a nebude napokon neprímerane prerobená Češkami.

Autorka spoločnej skladby E. Fialová počas skúšok v rámci zletového týždňa nastúpila niekoľkokrát aj na náčelnícky mostík na štadióne, odkiaľ prichádzali pokyny pre cvičencov. Vo chvíli, keď jej Češka odovzdala hlavné slovo, vždy zožala aplauz slovenských cvičeníek. České cvičenky pri nástupe svojich cvičiteľiek a metodičiek netlieskali, považovali to za samozrejmosť. Treba však vyzdvihnúť, že E. Fialová zvládala vedenie masu cvičencov lepšie než niektoré jej české kolegyne. Bolo treba hovoriť stručne a presne, čo nie každá Češka dokázala. Tiež názvy častí skladieb a prvkov, ktoré sú dôležitou orientačnou pomôckou v choreografii, boli pre Slovenky z jej úst jednoznačnejšie (napr. po česky klubičko bolo po slovensky hrča). Stalo sa, že keď česká cvičiteľka z náčelnického mostíka upozornila, že Slovenky niečo robia zle (pretože to v izolácii inak nacvičili), bolo to niektorými Slovenkami vnímané ako nepriateľský prejav voči Slovákom.

Medzi českými cvičencami v skladbách sokolského zletu sa našli celé rodiny, ktoré v duchu rodinnej tradície trávajú voľný čas v komunite sokolov. Na štadióne účinkovali starí rodičia aj ich vnúčatá.¹² Pre mnohých dobrovoľníkov bola ctou práca na sokolskom zlete. Slovenské účastníčky mali rôzne motivácie pre účasť na zlete – u niektorých išlo o rodinnú tradíciu, iné sú bývalé učiteľky telocviku alebo bývalé účastníčky spartakiád s nostalgickými spomienkami na mladosť. Pre ďalšie znamená zlet celoročný pravidelný pohyb, dobrú partiu kamarátok, vybočenie z každodennosti alebo zážitkový darček, ktorý si zafinancovali. Okrem toho, sokolský zlet, ako aj iné európske podujatia založené na telocvičných skladbách, ktoré každoročne navštevujú, obsahujú rituály a symbolické dimenzie vyjadrujúce ich spoločne zdieľané hodnoty a idey.

XVI. všesokolský zlet v Prahe bol pripomenutím spoločnej histórie Slovákov a Čechov, Česi ho zároveň poňali ako oslavu stého výročia vzniku Českej republiky. Na Slovensku sa zlet v médiách spomínal minimálne. Na rozdiel od Česka sté výročie vzniku Československa nebolo na Slovensku – vzhľadom na odlišné kontexty histórie samostatného Slovenska – stotožňované s výročím vzniku Slovenskej republiky. Uctenie si stého výročia Československa bolo záležitosťou súkromného postoja Slovákov – v závislosti od rodinných tradícií a skúseností, poznania dejín a schopnosti vytvoriť si k nim vlastný postoj.

Príspevok vznikol v rámci projektu grantovej agentúry VEGA 2/0062/17 Sviatky a rituály – ich spoločenské kontexty a funkcie (Slovensko, 21. storočie)

¹² Bola som svedkom, ako malý chlapec vyjednával so strážcom poriadku, aby ho v bráne borcov pustil bližšie k trávnej ploche, pretože mu tam cvičila babička.

LITERATÚRA A INÉ ZDROJE

- AVE: *Tělo tuž, vlast oslavuj. Sokol se chystá na své narozeniny Československa.* (Reportáž na ČT24) Dostupné na adrese: <https://ct24.ceskatelevize.cz/domaci/2415481-telo-tuz-vlast-oslavuj-sokol-se-chysta-na-sve-narozenyiny-ceskoslovenska> [Cit. 4. 1. 2019]
- Beňušková, Z. (2012). Masové cvičenia za socializmu ako ľudová zábava a nástroj politického marketingu. In: *Žili sme v socializme.* (Ed. Z. Profantová). Bratislava ÚEt SAV (s. 196–222).
- Česká republika slaví sto let. 27. 4. 2018. Dostupné online na: <http://www.e-vsudybyl.cz/archiv/ceska-republika-%20lets-lavisto-let-4272/> [Cit. 14.8.2018]
- Čo je Sokol? Dostupné na adrese: <http://www.sokolnaslovensku.sk/index.php/sk/onas/co-je-sokol> [Cit. 30. 12. 2018]
- Ďurechová, V., Ďurech, M. (2017). Príprava na veľkú udalosť Sokola. In: *Sokol*, december 2017, s. 8. Dostupné na adrese: <http://www.sokol.eu/priloha/30384/cassokprosinec-2017f.pdf> [Cit. 4. 1. 2019]
- Jagošová, A. (2017). Jak to bylo s ženským krojem. *Vzdělávatelské listy* 3. 10. 2017, s. 8–9. Dostupné na adrese: <http://www.sokol.eu/priloha/30263/finalni-podoba-03-vzdelavatelske-listy-03-17.pdf> [Cit. 3. 1. 2019]
- Luther, D. (2018). *Bratislava Česko-Slovenská. Putovanie z monarchie do Slovenského štátu.* Bratislava : Marenčin PT.
- Oppelt, R. (2018). Dokonale utajená a efektívni. Maffie byla baštou československého odboje. *Idnes Zprávy* 1. 10. 2018. Dostupné na adrese: https://zpravy.idnes.cz/maffie-odboj-tomas-garigue-masaryk-prvni-svetova-valka-jindrich-kostrba-rasin-kramar-gal-/domaci.aspx?c=A181020_183834_domaci_kafi [Cit. 28. 12. 2018]
- Perutka, J. (1973). *Pokrokové tradície TV v Československu.* Šport-Olympia, Bratislava.
- Roubal, P. (2016). *Československé spartakiády.* Academia: Praha.
- red- Spolu. Představujeme skladby pro XVI. Všesokolský slet. In: *Sokol. Časopis české obce sokolské.* 2017/2, s. 13–14. Dostupné na adrese: <http://www.sokol.eu/priloha/12200/esokol-2-2017f.pdf> [Cit. 23. 7. 2018]

O AUTORKU

ZUZANA BEŇUŠKOVÁ – absolventka Univerzity Komenského v Bratislave, zamestnankyňa Ústavu etnológie a sociálnej antropológie SAV v Bratislave a od roku 2013 profesorka na Katedre etnológie a folkloristiky Filozofickej fakulty UKF v Nitre. Jej vedecká práca sa sústreďuje na etnické menšiny, sociálne vzťahy, zvyky a kultúrne regióny Slovenska, ale aj na históriu etnológie a vizuálnu antropológiu. V minulosti bola redaktorkou časopisu *Etnologické rozpravy*, predsedkyňou Národopisnej spoločnosti Slovenska i členkou organizačného výboru filmového festivalu *Etnofilm Čadca*. Publikovala množstvo odborných článkov a kapitol i samostatných publikácií, napríklad *Tradičná kultúra regiónov Slovenska* (Ed., 1998, 2005), *Tekovské Lužany. Kultúrna a sociálna diverzita vidieckeho spoločenstva* (2010), či *Liptovská Teplička od druhej polovice 20. storočia* (Ed., 2013).